

Broedvogel Monitoring Project Oelemars 2006

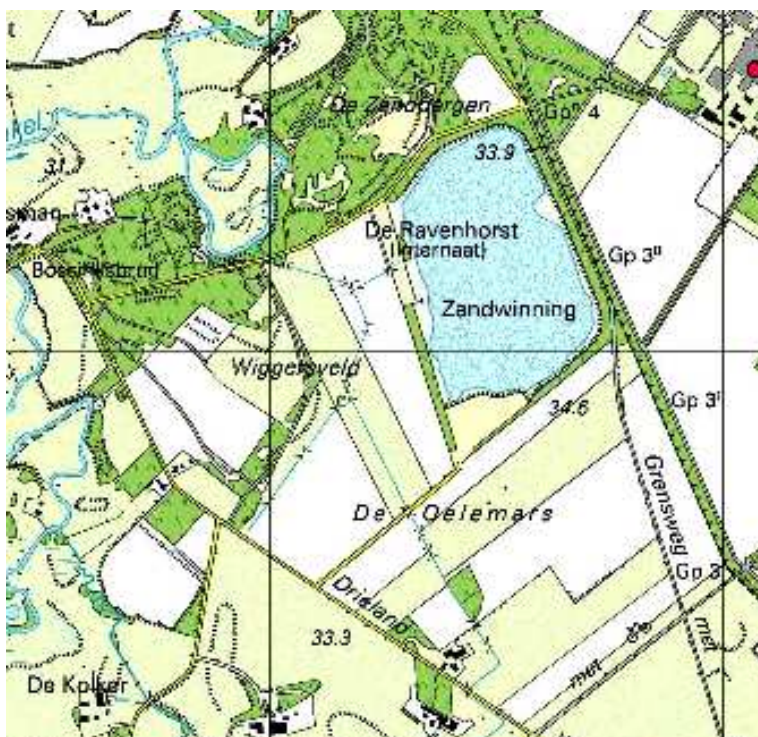
In het voorjaar van 2006 is er door mij een broedvogelonderzoek uitgevoerd in een gebied van 133,6 ha rondom de Oelemars en in de Zandbergen in de gemeente Losser. Dit gebied was nog niet eerder op broedvogels onderzocht.

Ligging en biotoop

Het gebied ligt in atlasblok 29-52 voornamelijk in kilometerhok 43 aan de oostkant van Losser tegen de rijksgrens. Aan de noordkant van de Ravenhorsterweg bevindt zich het gebied van de Zandbergen, een ijstijdrelict met stuifzanden die als oeverwallen langs de Dinkel gesitueerd zijn. Dit stuifzandgebied is grotendeels bedekt met gemengd bos met Eik, Grove den en Jeneverbes met een schrale onderbegroeiing. Het gebied is een uitloopgebied voor de bewoners van Losser en het wordt veel belopen door trimmers, hondenuitlaters en ruiters. Ook is hier een trimbaan en een uitzichttoren. In het hart van de Zandbergen is een afgesneden meander van de Dinkel, die nog wel in verbinding staat met de hoofdstroom. Deze meander omsluit een drassig weiland en heeft zeer steile oevers.

Ten zuiden van de Ravenhorsterweg ligt zandafgraving de Oelemars. Deze afgraving is nog volop in bedrijf. De zandzuiger is een deel van het jaar in actie en dagelijks zijn er vele zandtransporten vanaf het zanddepot. De activiteiten zijn vanaf 1983 langzaam maar zeker westwaarts verplaatst en daarom was het mogelijk dat de gemeente Losser in samenwerking met IVN-Losser de oostoever al op natuurlijke wijze kon inrichten. De oevers zijn beplant met dicht struweel en Eiken. Op de rand van water en land bevinden zich riet- en lisdoddencomplexen. De zandafgraving is niet toegankelijk, maar een goed overzicht is er vanuit de observatiehut, de vlonder of de uitkijktoren. Er is een permanente oeverwaluwand in de zuidoosthoek van de zandafgraving..

Zuidelijk en westelijk van de afgraving ligt een zeer open gebied met mais- en roggeakkers

en grasland. De begrenzing hier wordt gevormd door de Drielandweg, de Beerninksweg en de rijksgrens. Langs de grens is een lange houtwal. De bebouwing bestaat uit twee boerderijen, een woonhuis en twee houten clubgebouwen van een scouting- en een klootschuttersvereniging. De totale oppervlakte van het onderzoeksgebied was 133,6 ha. Daarvan bestaat ongeveer 32 ha uit bos, 20 ha uit open water en 81 ha uit akkers en grasland.

Kaart onderzoeksgebied

Methode

Het onderzoek is tussen 22 februari en 12 juni 2006 uitgevoerd volgens de uitgebreide territoriumkartering, zoals omschreven in de Handleiding Broedvogelmonitoring Project SOVON (*van Dijk, 2004*). Dit is een landelijk gestandaardiseerd onderzoek. Hierbij wordt niet naar nesten gezocht, maar worden de territoria op basis van het aantal waarnemingen, de tijd van het jaar, van zang en gedrag van de vogels in kaart gebracht. De veldkaarten worden omgezet in soortkaarten en met behulp van de handleiding worden geldige waarnemingen omgezet in territoria. Er zijn negen volledige rondes gelopen met steeds een verschillend startpunt, bestaande uit twee avondbezoeken, zes vroege ochtendbezoeken, waarbij bij zonsopgang werd begonnen en een laat ochtendbezoek. Ook is gebruik gemaakt van aanvullende waarnemingen buiten de reguliere tellingen o.a. tijdens het trektellen op telpost Oelemars en van aanvullingen door bewoners in het gebied. Enkele waarnemingen van leden van de Vogelwerkgroep IVN-Losser zijn ook dankbaar benut.

Resultaten

Na de inventarisatie is de balans opgemaakt en konden 80 broedvogelsoorten op de lijst worden bijgeschreven. Van deze 80 soorten staan er 15 op de Rode Lijst van de Nederlandse Broedvogels (*uitgave 2004*). Zowel het aantal soorten als het aantal soorten van de Rode Lijst is opmerkelijk hoog en boven alle verwachting, zeker als het gerelateerd wordt aan de oppervlakte van 133,6 ha. In de volgende tabel staan alle soorten met het aantal territoria vermeld.

Het aantal territoria bedroeg 495. De gemiddelde dichtheid was 369,4 terr. per 100 ha. Landelijk schaarse broedvogelsoorten zijn Brandgans, Nijlgans, Kleine Plevier, Steenuil en IJsvogel.. Dit zijn soorten waarvan de stand landelijk integraal wordt bijgehouden. Regionaal schaars is de Krakeend, waarvan in Twente tot nu toe slechts enkele territoria zijn gevonden. Soorten die landelijk wat minder algemeen zijn, waren Sperwer, Buizerd, Patrijs, Wulp, Groene en Zwarte Specht, Kleine Bonte Specht, Oeverzwaluw, Huiszwaluw, Vuurgoudhaan, Wielewaal, Appelvink en Geelgors.

Soort	Aantal
Fuut	3
Brandgans	3
Nijlgans	2
Wilde Eend	10
Soepeend	1
Krakeend	1
Kuifeend	1
Sperwer	1
Buizerd	1
Fazant	3
Patrijs*	2
Waterhoen	3
Meerkoet	4
Scholekster	1
Kleine Plevier	2
Kievit	10
Houtsnip	1
Wulp	1
Tureluur*	1
Holenduif	2
Houtduif	25
Turkse Tortel	1
Koekoek*	1
Ransuil*	1
Steenuil*	1
IJsvogel	1
Groene Specht*	2
Zwarte Specht	1

Soort	Aantal
Zwarte Roodstaart	2
Gekraagde Roodstaart	4
Merel	23
Zanglijster	7
Grote Lijster	2
Kleine Karekiet	4
Bosrietzanger	1
Braamsluiper	1
Grasmus	8
Tuinfluitier	8
Zwartkop	32
Tijftjaf	18
Fitis	23
Goudhaan	3
Vuurgoudhaan	1
Bonte Vliegenvanger	4
Staartmees	4
Glanskop	5
Matkop*	4
Kuifmees	8
Zwarte Mees	4
Pimpelmees	18
Koolmees	30
Boomklever	11
Boomkruiper	10
Wielewaal*	1
Gaai	6
Ekster	1

Kleine Bonte Specht	1
Grote Bonte Specht	6
Veldleeuwerik*	3
Boerenzwaluw*	4
Huiszwaluw*	1
Oeverzwaluw	117
Boompieper	2
Witte Kwikstaart	5
Gele Kwikstaart*	1
Winterkoning	20
Heggenmus	9
Roodborst	34

Kauw	1
Zwarte Kraai	2
Spreeuw	3
Huismus*	1
Ringmus*	7
Vink	33
Groenling	2
Kneu*	2
Goudvink	2
Appelvink	2
Geelgors	7
Rietgors	1

Overzicht broedvogels

De Rode lijstsoorten staan in de tabel met een * aangegeven.

Bijzonderheden

De Futen bouwden pas in juli hun nesten. Dat is zeer laat en de oorzaak hiervoor zou kunnen worden gevonden in het feit dat het water van de Oelemars zeer koud kwelwater is en dat er zich daarom zoveel vertraging voordoet. Dit verschijnsel doet zich hier nl. jaarlijks voor. Uiteindelijk is er van het broedsel niets terecht gekomen. Het ene nest werd verlaten en het andere lag op een dag uit elkaar, het ei was verdwenen en de Fuut was gewond.

De Brandganzen hebben zich tot ver in het broedseizoen met drie paar in het gebied opgehouden, maar zijn hier dit jaar niet tot broeden gekomen.

De Nijlganzen waren met 2 paren in het gebied vertegenwoordigd. Het ene paar bleef kinderloos, maar van het andere paar zijn 7 jongen groot geworden. Maar al in het prille begin van het kinderstadium is een van de ouders spoorloos verdwenen. De opvoedende taak, het beschermen van de jongen en het begeleiden naar de foerageergebieden werd door een Indische Gans overgenomen.

De Kleine Plevier broedt jaarlijks op de Oelemars. Hier is het perfecte biotoop in de vorm van mineraal zand ruimschoots voorhanden. Van deze soort broeden in Twente hooguit 20 paren. Ook dit jaar heeft 1 paar jongen grootgebracht op de Oelemars.

De IJsvogel broedt al jaren in de Zandbergen, maar komt vaak visjes halen op de Oelemars. Juist voor de observatiehut, waar het water ondiep is en er daarom veel jonge visjes zwemmen, komt de vogel zijn duikvluchten vanaf de daarvoor speciaal opgestelde takken uitvoeren. Vanaf ongeveer 8 meter afstand is dit voor de bezoekers in de hut een spectaculair schouwspel.

De talrijkste broedvogel was de Oeverzwaluw met 117 bewoonde nesten. Deze bevonden zich in de betonnen oeverzwaluwwand. Enkele nesten zaten echter in het zanddepot, maar door een voorzichtige bedrijfsvoering door de firma Temmink konden de Oeverzwaluwen hier zelfs twee broedsels grootbrengen. Hier mag de vogelvriendelijke benadering bij de werkzaamheden en de goede samenwerking met de vogelwerkgroep niet onvermeld blijven. Bijna jaarlijks is dit de grootste kolonie van de Oeverzwaluw in Twente.

De enige Huiszwaluw bij Losser zat boven de ingang van een open schuur. Binnen hadden vier Boerenzwaluwen hun nest gebouwd.

Dit jaar 2006 was het Jaar van de Veldleeuwerik, waarbij niet alleen de territoria werden genoteerd, maar ook de leefomgeving in kaart werd gebracht. Een derde deel van alle Losserse Veldleeuweriken, nl. 3 paren, werd op de Oelemars gevonden, waar ze op kale maïsackers hun zangvluchten startten.

Alle Bonte Vliegenvangers broedden in nestkasten in de Zandbergen.

Enkele vogelsoorten zijn net niet vaak genoeg gezien om ze op de lijst te kunnen zetten. Van de Torenvalk is één geldige waarneming te weinig en van de Boomvalk ontbreken nog twee waarnemingen. De Slobeend had wel een geldig territorium, maar is van de lijst afgevoerd, omdat het m.i. doortrekkers geweest zijn, die zich nog net binnen de datumgrens hebben laten zien. Daarna zijn ze niet meer gesignaleerd. Een paartje Grote Gele Kwikstaarten hield zich tot de datumgrens op in de Zandbergen, maar is daarna niet weer gezien.

Toekomst

Het gebied van de Zandbergen en de Oelemars heeft een grote natuurlijke waarde voor broedvogels. De Oelemars is bovendien een ornithologisch paradijs voor doortrekkers, die hun reis even hier onderbreken om bij te tanken. Bijna alle steltlopersoorten, meeuwen en sterns zijn hier al eens waargenomen. De soortenteller staat op de Oelemars zelfs op 227 (incl. in Nederland broedende exoten). Ook als winterkwartier voor allerlei meeuwen en eenden oefent de Oelemars een grote aantrekkingskracht uit. Het water blijft hier lang open in tijden van vorst.

Het gebied kent dan ook een grote bekendheid onder vogelaars en fotografen die van heinde en verre komen om hier leuke waarnemingen te doen of om schitterende foto's van o.a. de IJsvogel te maken. Vanuit de ruime hut kunnen de er voor liggende slikvelden prima geobserveerd worden. Op deze slikvelden speelt zich het gehele vogelgebeuren voornamelijk af. De Vogelwerkgroep IVN-Losser wil daarom samen met de gemeente Losser, de firma Temmink en de Provincie Overijssel een plan uitwerken om deze eilanden met slikvelden verder uit te breiden door verontdieping van de Oelemars met keileem. De natuurwaarden van het gebied zullen daarmee verder worden verhoogd: er ontstaat meer broedgelegenheid en de aantallen doortrekkers die hun trek hier even onderbreken zullen toenemen. De ornithologische waarde krijgt hierdoor een enorme impuls.

Ook de Zandbergen zouden we graag weer teruggebracht zien in de richting van de oorspronkelijke situatie, toen het nog een vrij open stuifzandgebied was. Niet zozeer om de vogelrijkdom te stimuleren, maar vanwege het landschappelijke aspect. Er zou alvast een begin kunnen worden gemaakt om de Jeneverbessen vrij te zetten.

Als ook nog door bebording (bestemmingsverkeer) het gemotoriseerde verkeer tussen de trimbaan aan de Grensweg en de uitkijktoren aan de Ravenhorsterweg zou kunnen worden beperkt, zal het gebied voor de bezoekers aan de Oelemars en Zandbergen nog verder in waarde stijgen. Het gebied blijft dan wel open voor fietsers, wandelaars en invalidenwagentjes, maar de rust zou er kunnen weerkeren. Per auto is het gebied dan tot de parkeerplaatsen bij de Grensweg en de uitkijktoren toegankelijk en bestemmingsverkeer kan ongemoeid de plaats van bestemming bereiken.

Het aandeel maïs is afgelopen jaar iets verminderd en is er rogge in de plaats gekomen. Hier zou nog ornithologische winst te behalen zijn, door bv. nog minder maïs en meer andere gewassen te verbouwen. Ook zou (gesubsidieerd) akkerrandbeheer een mogelijkheid zijn om de Rode lijstsoorten te behouden.

Handhaving van de openbare orde is nog steeds nodig om met name verstoringen op het terrein van de Oelemars tegen te gaan. Zodra het mooie weer begint, betreden illegale vissers het levensgevaarlijke terrein (ondermijnende oevers), verstoren de broedvogels en laten een berg rommel achter. De observatiehut, de vlonder, de uitkijktoren en ook de unieke eilandjes voor de hut zijn af en toe prooi voor groepen jongeren. Politie, jachtopzieners en burgers zijn zeer alert op deze verschijnselen en kunnen dit nog jaarlijks binnen de perken houden.

Niet alleen de natuurlijke waarden worden door voornoemde maatregelen verhoogd, maar ook zal het gebied een betere recreatieve functie kunnen krijgen. Vele vogelaars, fotografen, toeristen, fietsers, wandelaars en andere natuurliefhebbers zullen op deze gebieden afkomen. Door een juiste zonering d.m.v. een ruime observatiehut, een uitkijkvlonder en een uitzichttoren zal het gebied deze toestroom gemakkelijk aankunnen.

Inmiddels heeft VWG-Losser een vogelfietsroute ontwikkeld, die ook door het gebied van de Zandbergen en Oelemars voert. In 2007 zal deze fietsroute gepubliceerd worden.

Conclusie

Het gebied van de Oelemars/Zandbergen kent een onverwachte en ongekeerde rijkdom aan broedvogelsoorten. Met 80 broedvogelsoorten, waaronder 15 Rode lijstsoorten kan dit gebied, zeker als de oppervlakte gerelateerd wordt aan andere gebieden, in ornithologisch opzicht meekomen met gerenommeerde natuureservaten, zoals bv. Aamsveen (67 soorten/151 ha), Buurserzand (87 soorten/483 ha) en Haaksbergerveen (75 soorten/385 ha). De oorzaak hiervoor kan worden verklaard uit de grote variatie aan biotopen, zoals bos, bosranden, zandverstuiving, steiloevers, houtwallen, open water, rietstroken, struweel, lisdoddencomplexen, overhoekjes met ruigten, boerderijen met erfbeplanting, open schuren en cultuurland met veel perceelscheidingen. Vooral zandafgraving de Oelemars droeg bij aan veel extra soorten. Hier is in plaats van oorspronkelijk grasland een keur aan kleinschalige biotopen voorhanden. Ook het agrarisch beheer, waarbij zorgvuldig met bv. Kievitsnesten wordt omgegaan draagt bij aan het feit dat de Oelemars nog een van de weinige gebieden in Losser is waar zich weidevogels ophouden. De vele uren veldwerk en een groot aantal aanvullende waarnemingen hebben geleid tot een grondige verkenning van het onderzoeksgebied, waarbij weinig vogelsoorten ontsnapt zullen zijn aan registratie. Enkele soorten zullen het moeilijk krijgen. Het open cultuurland herbergt nog enkele soorten, waarmee het landelijk gewoon slecht gaat. De vraag is hoe lang Tureluur, Patrijs, Veldleeuwerik, Gele Kwikstaart en Kneu het hier nog kunnen bolwerken. Met de bosvogels zal het redelijk goed gaan. Hier doen zich in landelijk opzicht weinig probleemgevallen voor, met uitzondering van Ransuil, Matkop en Wielewaal, die niet voor niets op de Rode Lijst staan.

Het ligt in de bedoeling dit gebied de komende jaren als monitoringproject voor broedvogels jaarlijks te onderzoeken, teneinde de ontwikkelingen op vogelgebied te kunnen blijven volgen.

*Ben Hulsebos
Houtstraat 4
7581 BH Losser*